

OP WOORDENJACHT

*Creatief en effectief werken
aan woordenschatuitbreiding*

OP WOORDENJACHT

Jack Duerings

Barbara van der Linden

Uriël Schuurs

Heleen Strating

WOORDEN DOEN ERTOE! Dat geldt voor alle leerlingen gedurende hun hele schoolloopbaan. Een goede woordkennis komt niet alle leerlingen even snel of gemakkelijk aanwaaien. Daarom willen veel leerkrachten en taalcoördinatoren in Nederland en Vlaanderen werk maken van goed woordenschatonderwijs.

Dit boek laat zien hoe je kansen kunt grijpen en kansen kunt creëren voor alle kinderen in alle groepen. Dit kan in de taalles, in kringgesprekken, tijdens de geschiedenisles, eigenlijk de hele schooldag door.

Op Woordenjacht is een bronnenboek dat jou wil inspireren een impuls te geven aan goed woordenschatonderwijs. Het boek geeft informatie over het werken met woordenschatroutines, grafische modellen en coöperatieve werkvormen.

Een groot aantal praktische en inspirerende praktijkvoorbeelden wordt kort en krachtig uitgewerkt. Daarnaast is er aandacht voor de theoretische achtergronden van woordenschatonderwijs en is het boek te gebruiken als handleiding voor de implementatie op schoolniveau.

OP JACHT NAAR WOORDEN MET *OP WOORDENJACHT*.

De Woordenschatdoosjes

De Woordenschatdoosjes

Beschrijving

Het werken met de Woordenschatdoosjes is een routine waarmee je prima woorden kan inoefenen, vooral bij leerlingen die meer herhaling nodig hebben voordat de woorden gekend zijn.

De routine gaat als volgt. Van tevoren zijn de doelwoorden op kleine kaartjes geschreven. Op de achterkant wordt de betekenis van het betreffende woord genoteerd. Het gaat hier steeds om woorden die eerder al behandeld zijn met andere routines of grafische modellen. De kaartjes liggen vervolgens - met de doelwoorden naar boven toe gericht - op een stapeltje op tafel. Eén voor één gaat de leerling na of hij of zij het antwoord weet.

Zo ja, dan stopt de leerling de woordkaart in het groene doosje; zo niet, dan gaat het kaartje in het rode doosje. De volgende keer hoeft de leerling alleen het rode doosje nogmaals goed te oefenen.

Per doelwoord kan de "oplossing" ook op een apart vel worden aangeboden.

Doel van de Woordenschatdoosjes is het consolideren van de betekenis en/of vorm van woorden. Elke leerling kan inoefenen wat hij of zij nodig heeft, waardoor er sprake is van effectieve leertijd.

-
- groep 4 - 5 - (6)
  - oriënteren - semantiseren - **consolideren** - controleren
  - oppervlakkige woordkennis - **diepe woordkennis**
  - regie bij leerkracht - **regie bij leerlingen**
  - ☛ **BINNEN - BUITENKRING / WAAR - NIET WAAR / TWEETAL COACH / DRAAI MAAR RAAK**
-

Doorkijkje: Bijna alles in groen

Lisa zit lekker aan haar tafeltje te werken. Ze oefent met de woordkaartjes. De woordenschat van Lisa is niet zo groot. Ze heeft dus vaak wat meer oefening nodig om de woorden vanuit de taalmethode onder de knie te krijgen. Daarom laat meester Frank Lisa wat meer oefenen met de Woordenschatdoosjes. Lisa pakt de kaartjes en oefent de woorden. Wat betekent duin ook alweer? Lisa gelooft dat dit die bergen van zand waren die je bij zee vaak ziet. Op de achterkant van het kaartje controleert ze of het goed is. Yes! Weer een kaartje naar het groene bakje. Een duin is een berg van zand ontstaan door de wind. Omdat Lisa afgelopen week al eerder met de Woordenschatdoosjes heeft geoefend, liggen aan het einde van de werktijd alle woordkaartjes in het groene bakje. Met trots laat ze dit aan meester Frank zien. Die gelooft zijn ogen niet en wil samen met Lisa checken of ze inderdaad de betekenis van de woorden kent. En wat blijkt: Lisa heeft goed geoefend en kent inderdaad alle woorden.

In dit doorkijkje zie je hoe Lisa succes ervaart in het leren van woordjes: dankzij het werken met de groene doos is het voor haar goed zichtbaar hoeveel woorden ze bijgeleerd heeft. Lisa krijgt dankzij deze werkwijze extra consolideringstijd, terwijl de leerlingen die de woorden al beheersen, deze oefening niet krijgen.

Vervolgideeën

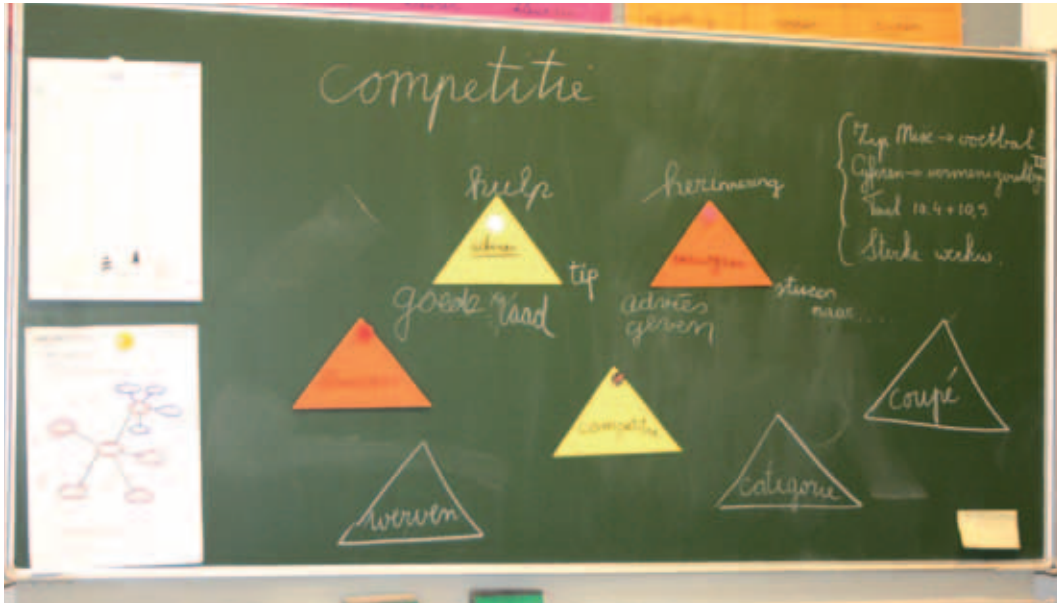
- Je kunt leerlingen in tweetallen met de Woordenschatdoosjes laten werken. De ene leerling noemt de betekenis en de ander controleert. Daarna wisselen de rollen om.
- Leerlingen kunnen ook oefenen met het benoemen van het juiste lidwoord (is het nu *de duin* of *het duin?*), met het benoemen van de juiste meervoudsvorm (*één duin, twee...*) of met het benoemen van de juiste verleden tijdsvorm (*vandaag graaf ik, gisteren...ik*).
- Van woorden die hardnekkig moeilijk blijven, kun je een woordenboekbladzijde laten maken voor het eigen **PERSOONLIJK WOORDENBOEK**.
- Zeker bij woorden die klassikaal aangeboden zijn, kun je de woorden uit het doosje ook eens gebruiken bij het spel **DRAAI MAAR RAAK**.
- Je kunt er een gewoonte van maken om een doosje in een tafelgroepje te zetten en de leerlingen te stimuleren om woorden te verzamelen uit een aangeboden tekst. Het tafelgroepje zoekt naar betekenissen.
- De woorden voor de Woordenschatdoosjes kunnen gehaald worden uit **GROEPS- EN PERSOONLIJKE WOORDENBOEKEN** of bijvoorbeeld van de **WOORDENSTARTER**.

Aandachtspunten

- Zorg ervoor dat het werken met losse kaartjes overzichtelijk blijft. Bewaar de Woordenschatdoosjes op een centrale plaats.
- Als je laat werken met vellen die uitgeknipt moeten worden, besteed dan niet teveel tijd aan het laten knippen; gebruik hiervoor eventueel zelf een snijmachine.
- Het verdient de voorkeur (uitgezonderd in de aanvangsfase van groep drie) om leerlingen zelf de woorden op te laten schrijven. Laat ze wel duidelijk leesbaar schrijven en controleer zelf op spelfouten.

Het Woorddriehoekje

Woorddriehoekjes op het bord

Beschrijving

Niet altijd is diepe woordkennis nodig. Soms is het voldoende om even snel een woord uit te leggen op het bord, zodat je weer verder kunt met de les of de tekst. Dit kan erg goed met het Woorddriehoekje. Het recept is simpel: je tekent een driehoek op het bord en schrijft het onbekende woord in de driehoek. Vervolgens schrijf je bij elk van de drie hoeken een begrip dat nauw verwant is aan het woord in het midden van de driehoek. Op deze manier leg je het woord kort en snel uit met behulp van drie andere begrippen.

We kunnen de werkwijze iets preciezer beschrijven: Eerst schrijf je op een groot papier het woord, met het bijbehorende lidwoord. Teken een driehoek om het woord heen. Plak vervolgens het blad op het bord. Bespreek dan samen met de leerlingen welke woorden te maken hebben met het woord in de driehoek. Je kunt als je wilt een aantal van deze woorden om het driehoekje heen noteren. Tot slot besluit je samen met de leerlingen welke drie woorden of korte woordzinnen samen het beste het woord omschrijven. Deze drie woorden noteer je bij de punten van de driehoek op het bord.

Het recept is simpel.

- groep 4 - 8
- oriënteren - **semantiseren** - consolideren - controleren
- **oppervlakkige woordkennis** - diepe woordkennis
- **regie leerkracht** (snel betekenis verlenen) - regie leerlingen

Doorkijkje: Wat betekent ...

Juf Jolande is in groep 7 bezig met de les begrijpend lezen. Ze leest met de kinderen een tekst over een tocht naar de Zuidpool. In de tekst komen een paar woorden voor die de kinderen niet kennen, maar wel nodig hebben voor een goed tekstbegrip. Juf Jolande tekent een aantal Woorddriehoekjes op het bord.

In het eerste driehoekje schrijft ze het woord *expeditie*. Ze vraagt de kinderen wie er iets weet van een expeditie. De juffrouw haalt de beste drie antwoorden naar voren en noteert die bij de drie punten van het driehoekje: *reis - groep mensen - onderzoek doen*. Hetzelfde doet ze met het woord *monotoon*: daar komt omheen: *steeds hetzelfde - saai - eentonig*. Per driehoekje wordt er hooguit één minuut tijd aan besteed!

In dit doorkijkje zie je hoe je in zeer korte tijd de betekenis van woorden centraal kunt stellen, zodat kinderen een tekst beter begrijpen. Er is sprake van oppervlakkige woordkennis omdat deze in principe niet verder uitgediept en geconsolideerd wordt. Soms helpt het om een tegenstelling of een synoniem op te schrijven. Je helpt kinderen enorm door hen daarop te wijzen en aan te moedigen om dat zelf ook eens uit te proberen.

Soorten kleding in beeld

Vervolgideeën

- Het kan handig zijn om voor de Woorddriehoekjes gebruik te maken van gekleurde A4-tjes, bijvoorbeeld een oranje blad voor werkwoorden en een geel blad voor zelfstandige naamwoorden.
- Als vervolgvacature kun je bij de drie punten van een driehoek drie beschrijvingen noteren, waarna de leerlingen het woord in het midden moeten raden.
- Leerlingen kunnen in hun eigen groepje werken met Woorddriehoekjes om elkaar de betekenis van woorden uit te leggen.
- Als je meer kenmerken van een woord kwijt wilt, kun je ook denken aan een woordster met vijf of zes punten in plaats van aan een Woorddriehoekje.
- Het Woorddriehoekje is ook geschikt om op andere momenten te gebruiken. Je kunt de leerlingen bijvoorbeeld allerlei woorden laten noemen die te maken hebben met het woord in de driehoek. Je noteert dan bij wijze van inventarisatie een aantal woorden die de kinderen noemen op het bord. Daarna worden de beste drie woorden gekozen. Let op: in deze variant is het Woorddriehoekje tijdrovender en om die reden niet geschikt om snel oppervlakkige woordkennis aan te brengen.

Aandachtspunten

- Houd het kort en krachtig met een Woorddriehoekje: maximaal 1 minuut per Woorddriehoekje wanneer je het gebruikt om zelf snel de betekenis van een moeilijk of onbekend woord neer te zetten. Het doel is niet het bereiken van diepe woordkennis, maar het kunnen begrijpen van een tekst. Besteed dus niet teveel tijd aan de Woorddriehoekjes. Geef de antwoorden zelf of laat de kinderen kort meedenken.

Op naar de volgende

Zoek Iemand Die

Beschrijving

De kern van de werkvorm Zoek Iemand Die is dat leerlingen op zoek gaan naar iemand in de groep die het antwoord weet op een van de opdrachten op een werkblad. De kracht zit hem in het feit dat elke leerling verschillende andere leerlingen in de groep tegenkomt en met hen gaat overleggen en onderhandelen over woordbetekenissen. Daarnaast zorgt deze werkvorm ervoor dat de minder taalvaardige leerlingen ook succeservaringen opdoen. Het is een werkvorm voor gebruik met de hele groep.

De werkvorm Zoek Iemand Die combineert goed met woorden uit de routines **WOORDPOSTER**, **WOORDENSCHATMONSTER** en **WOORDENSCHATDOOSJES**, en met de grafische modellen **VERZAMELPLAATS**, **WOORDENTRAP** en **WOORDDRIEHOEKJE**.

Doorkijkje: Een loodgieter werkt aan de waterleiding!?

Meester Piet heeft voor de leerlingen van groep 4 een aantal **WOORDDRIEHOEKJES** op een werkblad gezet. Bij alle driehoekjes heeft hij woorden ingevuld die te maken hebben met het thema *Beroepen* waar de klas de afgelopen twee weken mee bezig is geweest. Soms heeft hij het doelwoord weggelaten en in andere driehoekjes heeft hij de definiërende woorden op de hoeken weggelaten. Meester Piet wil op deze manier controleren in hoeverre de leerlingen de woorden beheersen.

Mark heeft met zijn werkblad zijn klasgenootje Jara opgezocht. Hij vraagt Jara of ze weet welk beroep hoort bij de volgende woorden: *hamer, meubels, hout*. Dat weet Jara wel, dat is de *timmerman*. Mark schrijft het antwoord op, Jara controleert en zet haar naam achter de opgave. Nu is Jara aan de beurt. Ze weet niet meer welke woorden bij het driehoekje van de *loodgieter* horen. Gelukkig weet Mark dat wel, denkt hij. Hij vertelt Jara dat de loodgieter iemand is die de waterleidingen kan aanleggen. Hij gebruikt

hiervoor vaak een lasapparaat. Ook kan hij helpen als de waterafvoer verstopt zit. Blij vult Lara bij de hoeken van de driehoek in: waterleiding - lassen - waterafvoer. Na tien minuten zet meester Piet de boel stil en laat hij de werkbladen ophalen. Vanmiddag bekijkt hij welke leerlingen de woordbetekenissen goed hebben geleerd.

In dit doorkijkje zie je dat meester Piet de werkvorm Zoek Iemand Die gebruikt om te controleren welke woorden de leerlingen allemaal al kennen. De leerlingen controleren elkaar op een speelse manier op woordkennis.

De leerlingen zoeken een maatje op.

Doorkijkje: Pfff, dat is best moeilijk!

Juf Karin van groep 8 heeft voor elke leerling een werkblad gemaakt met allerlei soorten opdrachten rondom het thema Water.

Zara vormt samen met Marcel een duo. Omdat Zara een langzame leerling is, krijgt ze wat gemakkelijker opdrachten dan Marcel. Zara vraagt Marcel of hij de WOORDENTRAP OVER water kan vullen. De trap begint met een druppel en eindigt met de oceaan. Dat kan Marcel wel: druppel - plasje - vijver - meer - zee - oceaan. "Yes," zegt Zara, "helemaal goed."

Op zijn beurt vraagt Marcel aan Zara hoe hij een beetje orde kan krijgen in een lange rij woorden: waterdamp / regen / water / mensen / ijs / zee / dieren / verdampen / rivier.

Als parapluwoorden kan Marcel noemen: watervorm, kringloop en levensvorm.

Wij hebben allebei een koe

Pfff, dat is best lastig, hoe zat het ook alweer. Marcel en Zara zitten een tijdje te puzzelen, maar dan ontdekken ze samen hoe het ook alweer zat:

Watervorm: ijs - water - waterdamp.

Kringloop: rivier - zee - regen - verdampen.

Levensvorm: mensen - dieren - planten.

Ze zijn het eens over het eindresultaat en ze halen samen even opgelucht adem...

In dit doorkijkje zie je dat de werkvorm Zoek iemand Die ook goed ingezet kan worden bij een klas met grote niveaoverschillen.

"Weet jij wat een loodgieter is?"

Vervolgideeën

- Gebruik de ingevulde en ingeleverde bladen om de woordkennis van de leerlingen aan het einde van een thema te controleren.

Aandachtspunten

- Let erop dat de leerlingen opdrachten krijgen die bij hun eigen niveau horen.
- Laat leerlingen altijd door elkaar heen door de klas lopen. De leerlingen zoeken een maatje op. Als ze een maatje zoeken hebben ze de hand omhoog, als ze een maatje hebben gevonden, gaat de hand omlaag. Zo zien leerlingen snel wie er op zoek is naar een nieuw maatje.
- De eerste leerling stelt de vraag aan de ander, leerling 2. Als leerling 2 het antwoord weet, geeft hij het antwoord aan leerling 1. Die schrijft vervolgens het antwoord in zijn eigen woorden op. Leerling 2 checkt of het goed is en zet dan de eigen naam erbij. Daarna wisselen de leerlingen van rol en mag leerling 2 de vraagsteller zijn.
- Laat de leerlingen op deze manier een vooraf bepaalde tijd werken aan de opdrachten op het werkblad.

Voor de originele beschrijving zie:

- Coöperatieve Leerstrategieën blz. 5.40
  - Bouwen aan klasklimaat blz. 140-151
  - Taal nog Interactiever blz. 50
  - Contact! blz. 51
-